

Методичний інструментарій оцінки інтелектуального капіталу інноваційного розвитку підприємства

Ковтуненко Ю.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аналізу й аудиту
Одеського національного політехнічного університету

Каверіна С.Ю.

студентка
Одеського національного політехнічного університету

Стаття присвячена інтелектуальному капіталу та методичному підходу його оцінки. У статті визначено сутність понять «інтелектуальний капітал» та «інтелектуальний потенціал», досліджено еволюцію структури інтелектуального капіталу, яка відбувалася протягом останніх років. Виділено етапи, яких варто дотримуватися при формуванні стратегії розвитку інтелектуального капіталу. Досліджено основні підходи оцінки інтелектуального капіталу підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, потенціал, розвиток, методичний інструментарій, оцінка.

Ковтуненко Ю.В., Каверіна С.Ю. МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ОЦЕНКИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена интеллектуальному капиталу и методическим подходом его оценки. В статье определена сущность понятий «интеллектуальный капитал» и «интеллектуальный потенциал», исследована эволюция структуры интеллектуального капитала, которая проходила в течение последних лет. Выделены этапы, которых следует придерживаться при формировании стратегии развития интеллектуального капитала. Исследованы основные подходы оценки интеллектуального капитала предприятия.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, потенциал, развитие, методический инструментарий, оценка.

Kovtunenکو Y.V., Kavierina S.U. METHODOLOGICAL TOOLS ASSESS THE INTELLECTUAL CAPITAL OF INNOVATIVE DEVELOPMENT COMPANY

The article is devoted to intellectual capital and methodical approach to its valuation. In the article the essence of the concepts of «intellectual capital» and «intellectual capacity» was defined, the evolution of the structure of intellectual capital that was held for years was investigated. The steps that should follow in the development strategy of intellectual capital were highlighted. The basic approaches to assess the intellectual capital of the company were investigated.

Keywords: intellectual capital, capacity development, methodological tools, evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На підприємствах велика частка уваги приділяється вивченню та управлінню певними формами праці, товару, який реалізується підприємством безпосередньо в матеріальній формі, а якщо торкнутися стратегічного управління, то воно зводиться до довгострокового планування фінансово-економічного розвитку підприємств, не кажучи про те, що капітал оцінюють, спираючись лише на його фінансово-матеріальну складову. Однак забувається, що у сучасних умовах збільшується роль абстрактної форми праці у вартості товару, іншими словами кажучи «інтелектуальний капітал». У сучасних умовах процеси господарювання на підприємствах набувають нового вигляду, їх управління змінюється, інте-

лектуалізація стає головним напрямом, в якій значним фактором виступає інтелектуальний капітал. Нині ефективність та стан системи, яка міститься на підприємстві, з управління інтелектуальним капіталом визначає конкурентоспроможність позиції та перспективи розвитку підприємства, також завдяки добре налагодженій системі управління інтелектуальним капіталом підприємства в змозі реагувати на поточну ринкову ситуацію. Процес перетворення наявних інтелектуальних ресурсів в інтелектуальний капітал, а також результативне управління ними, сприяє прискоренню процесу виробництва, а також дає змогу поширювати наявний досвід, а передача знань в середині підприємств дає імпульс для його інноваційної діяльності. Тому важливо

вірно оцінити вартість інтелектуального капіталу, це допоможе максимально ефективно розробити основні засади управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі такі види капіталу як людській, промисловий, позиковий, основний і оборотний висвітлюються широко, однак мало уваги приділяється інтелектуальному капіталу, він у сучасній економіці є недостатньо вивченою в теоретичному плані категорією. Теоретичні аспекти досліджень інтелектуального капіталу міститься у працях таких дослідників, як Е. Брукінг, С.І. Грицуленко, В.Л. Іноземців, В.О. Кузьмінський, Томас А. Стюарт, А.А. Чухно та ін. А такі вчені, як В.Г. Орищенко, М.А. Бендиків, У. Букович, Н. Бонтис та ін., у своїх працях висвітлювали тему оцінки інтелектуального капіталу, однак однозначного підходу до оцінки інтелектуального капіталу не визначено. Незважаючи на те, що праці цих авторів є вагомими, та вони значно вплинули на формування основи наукових уявлень стосовно інтелектуального капіталу, тема методичний інструментарій оцінки інтелектуального капіталу інноваційного розвитку підприємства залишається мало дослі-

джуваною, бо увага сучасних авторів привернута більше до формування та розвитку саме людського капіталу, а оцінка інтелектуального капіталу потребує однозначного підходу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Роль інтелектуального капіталу у забезпеченні конкурентоспроможності весь час зростає, це обумовлює необхідність підприємств оцінювати цей вид капіталу. Саме зростання різниці між ринковою та балансовою вартістю підприємства спричинило проблему вимірювання інтелектуального капіталу. Ще у другій половині ХХ ст. різниця стала відчутною, але і нині пошук найточніших методів оцінювання інтелектуального капіталу, як частини ринкової вартості підприємства є актуальним. Тобто, незважаючи на всі наявні напрацювання, ця тема потребує вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження наявних теоретичних підходів до визначення такої категорії, як «інтелектуальний капітал», а також роз'яснення відмінності від «інтелектуального потенціалу». Розгляд підходів до структури категорії, та дослідження наявних осно-

Таблиця 1

Підходи до визначення категорії «інтелектуальний капітал» у літературі

Автор	Визначення
Е. Брукінг [4]	Інтелектуальний капітал – це термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія тепер не може існувати та включає ринкові, людські, інфраструктурні активи й інтелектуальну власність.
С.І. Грицуленко [5]	Інтелектуальний капітал – це виробничо-соціальний комплекс таких елементів як: людський капітал, інфокомунікаційний капітал, управлінський капітал, інтелектуальна власність, клієнтський капітал, що забезпечує на новому, більш досконалому професійному і технічному рівнях виробництво продуктів і послуг, здатних конкурувати на відповідному ринку (знань, ідей, товарів, послуг).
В.Л. Іноземців [6]	Інтелектуальний капітал являє собою щось на зразок «колективного мозку», що акумулює наукові й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі й імідж фірми
В.О. Кузьмінський [7]	Інтелектуальний капітал – це система відносин економічних суб'єктів щодо раціонального, стійкого його відтворення на основі прогресивного розвитку науки для виробництва конкурентних товарів і послуг, підвищення рівня життя, розв'язання проблем нерівномірності світового і регіонального розвитку на основі персоніфікованих економічних інтересів суб'єктів
Томас А. Стюарт [8]	Інтелектуальний капітал – це невидимі активи, знання, базисна компетенція, стратегічні активи, базисні можливості, невловимі ресурси, організаційна пам'ять
А.А. Чухно [9]	Інтелектуальний капітал – це капітал, що акумулює наукові та професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі, тобто все те, що визначає імідж фірми та зміст її бізнесу

Джерело: складено автором

вних підходів до оцінки інтелектуального капіталу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія інтелектуального капіталу виникла недавно і нині перебуває у фазі свого становлення. Але треба зазначити, що в Україні не розроблено закону чи положення, за допомогою якого б здійснювалося регулювання інтелектуального капіталу, використання творчих та професійних здібностей співробітників на підприємстві не регулюються, а єдина форма звітності використання інтелектуального капіталу на підприємстві відсутня. Конституція України є основним законом, який охороняє інтелектуальну діяльність в Україні. Згідно із ст. 41 Конституції України кожна людина має право володіти, користуватися й розпоряджатися результатом своєї інтелектуальної, творчої діяльності [1]. А такі документи, як у П(С) БО 8 [2] та Податковий кодекс [3], регламентують загальний порядок операцій із нематеріальними активами, до яких віднесено інтелектуальний капітал.

В економічній літературі можна знайти такі визначення категорії «інтелектуальний капітал» (табл. 1).

На наш погляд, саме вдале визначення «інтелектуального капіталу» належить А.А. Чухно. Він представляє його через капітал, замість того, щоб представляти його через структуру, як це зробив С.І. Грицуленко. Зазначимо, що не існує єдиної точки зору стосовно структури інтелектуального капіталу, вона весь час еволюціонує (табл. 2). Також А.А. Чухно, представляючи через капітал, визначає його на мікрорівні, тобто це виключає його застосування як загально економічну категорію.

У вітчизняній літературі часто зустрічається таке поняття, як «інтелектуальний потенціал», але варто зазначити, що «інтелектуальний потенціал» і інтелектуальний капітал не одне й те саме, ці поняття треба відрізнити. Інтелектуальний потенціал, це складова інтелектуального капіталу.

На думку В. Орищенко, «інтелектуальний потенціал – це духовно-освітнянський стан

Таблиця 2

Еволюція підходів до трактування сутності й структури категорії інтелектуального капіталу

Автор	Рік	Структура					
Інтелектуальний капітал							
К-Е Свейбі	1989	Зовнішня структура		Внутрішня структура		Індивідуальна компетентність	
Т. Стюарт	1990	Споживчий капітал		Структурний капітал		Людський капітал	
Д. Едвінсон, М. Мелоун	1991	Структурний капітал				Людський капітал	
Х. Сент-Онж	1993	Клієнтський капітал		Структурний капітал		Людський капітал	
Е. Брукінг	1996	Соціальний капітал	Інтелектуальна власність	Інфраструктурні активи		Людський капітал	
М. Армстронг	2002	Соціальний капітал		Організаційний капітал		Людський капітал	
О. Кендюхов	2002	Клієнтський капітал	Марочний капітал	Техніко технологічний капітал		Інфраструктурний капітал	Персоніфікований капітал
Ю.Х. Даум	2002	Клієнтський капітал		Партнерський капітал		Структурний капітал	Людський капітал
В. Баранчєєв	2007	Соціальний капітал	Інноваційні активи	Активи корпоративної і інноваційної культури	Організаційно-управлінські активи	Стратегічні активи	Людський капітал
О. Колот	2007	Капітал взаємодії з інститутами ринку		Капітал установи		Людський капітал	

Джерело: [10; 19]

нації, що забезпечує здатність народу до виконання актуальних суспільно-економічних завдань, створення необхідних умов всебічного розвитку молодого покоління на базі найвищих духовних цінностей нації» [11].

В. Прошак дає таке визначення інтелектуальному потенціалу – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа [12]. Тільки під час реалізації інтелектуального потенціалу інтелектуальні ресурси підприємства перетворюються у капітал. Саме інтелектуальні ресурси разом із

фінансовими, які їх формують та перебувають у розпорядженні підприємства, є основою для формування інтелектуального потенціалу підприємства. Підприємство може збільшити свою ринкову вартість та досягнути значного економічного ефекту, за рахунок вкладання коштів у програми розвитку персоналу та нематеріальні активи, тобто в інтелектуальну власність.

Отже, процес генерації нових знань, є основою для формування інтелектуального капіталу. Ефективне використання інтелектуальної діяльності людей відкриває нові можливості для інноваційного розвитку, що у свою чергу впливає на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Тому треба ство-

Таблиця 3

Методичні підходи до оцінки інтелектуального капіталу підприємства

Метод (методика)	Вид методу	Сутність методу (методики)
«Дослідник вартості» [14]	Методи прямого вимірювання	Метод фінансового обліку, що підраховує й розподіляє вартість інтелектуального капіталу за його складовими
Метод ринкової капіталізації [15]	Методи ринкової капіталізації	Метод заснований на оцінці перевищення ринкової вартості компанії над її бухгалтерською вартістю, що формується за рахунок використання інтелектуальних активів
Модель Б. Лева «Value Chain Blueprint» [16]	Методичні підходи	Побудована на оцінці здібності підприємства до інновацій. Для оцінки виокремлюють дев'ять груп показників, такі як: накопичені, придбані здібності, ділова мережа, інтелектуальна власність, технологічна можливість реалізації інновацій, перспективи зростання компанії тощо
Методика Хаусела-Канівського для оцінки вартості організаційного капіталу компанії [15]	Методи визначення ефекту від використання компонентів	В основу методики покладено визначення ефективності використання нематеріальних інтелектуальних активів компанії з метою власного самовдосконалення та самоорганізації
«Skandia Navigator» [17]	Матричні методи	Застосування матриці для оцінки інтелектуального капіталу, яка побудована на основі використання 73 показників і має вигляд комп'ютерної програми. Дозволяє простежити як людський капітал у взаємодії зі споживчим капіталом, внутрішніми процесами й здатностями компанії до інновацій, створює фінансову цінність компанії
Метод вартісного ланцюжка [14]	Матричні методи	Побудова матриці нефінансових показників, згрупованих за етапами інноваційної діяльності
Метод IVM (усеосяжної оцінки) [14]	Інтегральні методи	Використовує ієрархію зважених індикаторів, які комбінуються між собою для відносної оцінки інтелектуального капіталу
Методика консалтингової фірми Ernst & Young «Measures that Matter» [18]	Методичні підходи	Методика заснована на детальному дослідженні восьми чинників, що знаходяться в зоні пильної уваги інвесторів на фондовому ринку й впливають на вартість інтелектуального капіталу. Ці чинники, у свою чергу, розгортаються в 39 детальніших показників, які й оцінюються

рювати систему управління інтелектуальним капіталом підприємства опираючись на підходи до формування, використання, трансформації знань.

На нашу думку треба додержуватися нижче приведених етапів при формуванні стратегії розвитку інтелектуального капіталу:

- на першому етапі аналізується ринок, тобто відбувається процес сегментації та оцінки місткості ринку і його частин, аналізується динаміка ринку. Також до цього етапу включається аналіз конкуренції;

- на другому етапі вже аналізується внутрішнє середовище підприємства;

- на третьому етапі відбувається процес формування альтернативних стратегій розвитку інтелектуального капіталу підприємства та подальший вибір найбільш підходящих;

- на четвертому етапі відбувається оцінка вартості інтелектуального капіталу;

- на п'ятому, заключному етапі, реалізовується обрана стратегія.

На наш погляд, треба детальніше розділити існуючі види оцінки вартості інтелектуального капіталу, бо головна мета оцінки – забезпечення стійкого розвитку підприємства. Оцінка вартості інтелектуального капіталу в нестабільному зовнішньому середовищі допомагає формувати довгострокову стратегію підприємства та використовується підприємствами як комунікаційний інструмент.

Н. Бонтисом було запропоновано розділити методи оцінки інтелектуального капіталу на групи:

- безпосередні методи, засновані на безпосередній грошовій оцінці різних складових інтелектуального капіталу;

- методи ринкової капіталізації – оцінюють різницю між ринковою вартістю і балансовою вартістю активів;

- методи рентабельності активів – різниця між середньогалузевою рентабельністю активів і рентабельністю підприємства є додатковою ефективністю, яку генерує інтелектуальний капітал;

- індикаторні методи, що оцінюють різні індекси та індикатори, які, як передбачається, впливають на величину інтелектуального капіталу. Оцінка в грошовій формі не здійснюється [13].

Але це не єдине існуюче розділення методів оцінки інтелектуального капіталу, існують і інші погляди відносно цього.

Дослідження наукових праць учених стосовно підходів до оцінки інтелектуального капіталу підприємства представлені в табл. 3.

Отже, у таблиці розглянуто різні методичні підходи до оцінки інтелектуального капіталу, але треба зазначити, у сучасному середовищі, де постійно відбуваються зміни традиційні методичні інструменти, які ґрунтуються на принципах бухгалтерського обліку не зовсім відповідають сьгоднішнім умовам. Не можливо провести комплексну достовірну оцінку і за допомогою таких більшості методів ринкової капіталізації, визначення ефекту від використання компонентів, матричних методів. А від точних та своєчасних розрахунків залежить ефективності використання дуже важливої частини капіталу, від управління якої залежить конкурентоспроможність позиції та перспективи розвитку підприємства.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що існує проблема визначення вартості інтелектуального капіталу. Єдиної науково обґрунтованої методології для визначення оцінки інтелектуального капіталу немає, а усі наявні методи вимірювання інтелектуального капіталу недосконалі. А нині інтелектуальний капітал є основою успішного розвитку підприємства, бо дає імпульс для його інноваційної діяльності, що формує переваги підприємства перед їхніми конкурентами. Тому ми вважаємо, що наступні дослідження у цій галузі повинні бути спрямовані саме на вдосконалення методик оцінки інтелектуального капіталу, бо це сприятиме ефективному управлінню ним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» від 18.10.1999 № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Брукінг Е. Інтелектуальний капітал: ключ до успіху в новому тисячолітті / Пер. з англ., за ред. Л.Н. Ковачін. – Пітер, 2001 – 288 с.

5. Грицуленко С.І. Інтелектуальний потенціал в інноваційній моделі розвитку оператора зв'язку : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / С.І. Грицуленко. – Одеса, 2008. – 228 с.
6. Іноземцев В.Л. За межами економічного суспільства. Постіндустріальні теорії і пост економічні тенденції в сучасному світі / В.Л. Іноземцев. – М. : Академия, 1998. – 640 с.
7. Кузьмінський В.О. Теоретичні основи інтеграції капіталів / В.О. Кузьмінський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 124-132.
8. Стюарт Томас А. Інтелектуальний капітал. Нове джерело багатства організацій / Т. Стюарт / Пер. з англ. В. Ноздріна. – М. : Покоління, 2007. – 368 с.
9. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48-55.
10. Ярема І.І. Інтелектуальний капітал підприємства: структурний підхід / І. Ярема, А.О. Босак // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 657: Менеджмент та підприємництво в Україні: Етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 138-143.
11. Орищенко В.Г. Шляхи формування інтелектуального потенціалу нації у системі національної освіти / В.Г. Орищенко // Матер. міжнародної наук. конф. – Львів. – 1996. – С. 33.
12. Прошак В. Концепція інтелектуального капіталу у сучасній економічній теорії / В. Прошак // Вісник Львівського ун-ту : серія економічна. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2003. – Вип. 32. – С. 59-68.
13. Бонтис Н. Оцінка активів знань: огляд моделей, що використовуються для вимірювання інтелектуального капіталу / Н. Бонтис // Міжнародний журнал аналізу з боку керівництва. – 2001. – № 3. – С. 41-60.
14. Ван Ден Берг Н. Моделі інтелектуального капіталу Оцінка: Порівняльна оцінка / Н. Ван Ден Берг // Робочі документи, Королівський університет Кінгстона. – 2003. – 33 с.
15. Бендик М.А. Ідентифікація та вимірювання інтелектуального капіталу інноваційно активного підприємства / М.А. Бендик, Е.В. Джамай // Економічна наука сучасної Росії. – 2001. – № 4. – С. 92-104.
16. Ляпіна С. Управління знаннями в організації як основний напрямок підвищення конкурентоспроможності / С. Ляпіна, Т. Григор'єва // Вісник НАУФОР. – 2003. – № 4. – С. 48-54.
17. Букович У. Управління знаннями. Керівництво до дії / У. Букович, Р. Вільямс. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 504 с.
18. Нонака І. Компанія – творець знання. Зародження і розвиток інновацій в японських фірмах / І. Нонака, Х. Такеучі. – М. : Олімп-Бізнес. – 2003. – 384 с.
19. Ковтуненко К.В. Основні підходи до формування інтелектуального капіталу: зміст та роль в інноваційному розвитку підприємства / К.В. Ковтуненко // Економіка розвитку. – 2013. – № 3. – С. 59-62.